

ИНДИВИДУАЛНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ ПОТРЕБНОСТТА ОТ ПРИКЛЮЧВАНЕ В БЪЛГАРСКА ИЗВАДКА

А. Христова¹, Б. Андреев¹, Д. Велева¹

¹ *Институт за изследване на населението и човека при БАН*
a.hristova@iphs.eu; boroyan@gmail.com; dilianaveleva@abv.bg

Резюме. Статията представя прилагането на методика за определяне потребността от приключване на Круглански и Уебстер (Kruglanski, 1993). Потребността от приключване е психологичен конструкт, който се базира на теорията за създаване на знание и обяснява мотивационни аспекти при взимане на решение. Широко прилаган, конструктът предизвиква сериозни дискусии относно факторната му структура. Прилагането му в България е част от по-глобално изследване на психологични характеристики в контекста на политическите ориентации. Публикацията се фокусира върху получените резултати за някои индивидуални особености в проявата на потребността от приключване, както и върху факторната структура на методиката. Факторният анализ показва ясно оформяне на четири фактора, идентични с оригиналната методика и отделяне на петия, който частично се включва в първия фактор. Резултатите показват предпочитание на жените и по-възрастните хора към първи фактор, т.е. предпочитание към ред и структура. Изследваните лица от малките градове са с по-изразено предпочитание към предвидимост на бъдещия контекст, докато тези със средно образование – към проявяване на решителност по отношение на бъдещите решения.

Ключови думи: потребност от приключване, теория за създаване на знание, взимане на решение

В последните години в полето на социалната психология се наблюдава засилване на интереса към систематично изучаване на начините, по които индивидите конструират познанието си за социалния свят. Конструирайки го, те създават субективни теории, организирани познавателни структури, които помагат за разбирането, предвиждането и контролирането на средата (Kruglanski, 1990; Levy & Chiu, 2001). Те пречупват индивидуалното възприятие и стават познавателен ориентир, който индивидите изграждат, за да опростят безкрайното многообразие от интерпретации за дадено събитие от социалната реалност (Fletcher, 1995; Gelman, 2003).

ТЕОРИЯ ЗА СЪЗДАВАНЕТО НА ЗНАНИЕ

Круглански и Уебстър разработват т.нар. теория за създаването на знание (Lay epistemics theory), (A. Kruglanski, D. Webster, 1989, 1990). Тя е систематизиран опит да се разбере процесът на изграждане на социално познание. Според нея общата когнитивно-мотивационна ориентация на индивидите може да бъде отворена и изследователска, или затворена по отношение на нова информация (Kruglanski & Webster, 1996). Авторите дават отговор на въпроса кога хората спират да генерират хипотези за даден обект и формират окончателна позиция и как тази позиция се запазва във времето. Теорията е кон-

струирана върху тезата, че мотивацията към познанието като обект (*epistemic motivation*) повлиява както процеса на взимане на решения, така и социалната преценка на индивидите по отношение на заобикалящата ги реалност. Мотивацията към познание е свързана с избора на начин, по който хората обработват и анализират наличната информация, за да конструират вярвания по отношение на социалната реалност. При по-висока мотивация към познание, индивидите целенасочено и задълбочено обработват наличната информация, докато при по-слаба - те са по-склонни към евристично обработване на достъпната информация. Мотивацията към познание е свързана и с индивидуалните различия към толерантността към неопределеност. Една ситуация се възприема като неопределена поради липса на информация, или липса на смисъл (Garner, 1962). Неясните ситуации подсъзнателно се възприемат като източници на заплаха (Budner, 1962). Толерантността към неопределеност се проявява в начина, по който хората възприемат, интерпретират и реагират на неопределената ситуация. Неопределеността може да се дължи на частични, фрагментарни стимули или на неразбираеми стимули (Стойчева, К., 2003). Неоднозначното поведение/ситуация се интерпретира като се асимилира контекстът, в който то се случва (Kruglanski, 1997). Когато правят преценки в условията на несигурност, хората понякога намаляват неопределеността, като започват от някаква начална отправна точка (котва) и след това я приспособяват, за да достигнат до окончателно заключение (Андреева, Л., 2007). Според теорията за създаването на знание, хората се различават и в степента, в която са мотивирани да търсят и притежават сигурно, стабилно и непроменящо се във времето познание/вярване. Когато толерантността към неопределеност е по-ниска, индивидите търсят хора и групи, които могат да им осигурят консенсусна валидност и по този начин тяхната версия за реалността да се затвърди и да се превърне в субективно стабилен факт.

Според Круглански в основата на теорията за създаването на знание стоят три

категории мотиви – желанието за структура, за заключение по даден проблем/ ситуация и желанието за валидност във времето на вече направената преценка / заключение (Kruglanski, 1993).

Желанието за структура отразява потребността на индивидите да се ориентират в сложния социален свят на базата на изграденото от тях структурирано познание. Тази мотивационна потребност е в основата на социалното стереотипизиране (Kruglanski, Webster, 1993). Индивидите избират тази версия за интерпретация на реалността, която най-добре се вписва в съществуващите вече когнитивни схеми/скриптове. Схемата осигурява хипотези за постъпващите стимули, които включват планове за интерпретиране и за събиране на свързаната с нея информация (Taylor & Crocker, 1981). Най-често за интерпретация на реалността се избират схемите, които са най-често активирани (Higgins, 1996). На базата на тази мотивационна потребност индивидите са склонни да се придържат към версията за дадено събитие, която е поддържана от мнозинството и да отхвърлят тези, чието мнение се различава значително от тяхното (Kruglanski, Baldwin, 1993). Желанието за валидност във времето на направено заключение е свързано със замразяване на веднъж изградената позиция и отказа да се осмисли всяка противоречаща и нова информация. Често всяка неконсистентна информация бива интерпретирана в логиката на „изключението потвърждава правилото“ и по този начин се спира процесът на по-нататъшното ѝ обработване. Нуждата от правене на заключения се отнася до желанието да се стигне до заключение, което отговаря на съществуващото вече организирано познание (Kruglanski, 1990).

ПОТРЕБНОСТ ОТ ПРИКЛЮЧВАНЕ

Потребността от приключване (*Need for closure*) е част от теорията за създаването на знание, която се изгражда, за да обясни мотивационните аспекти при вземането на решения. Круглански и Уебстър (1990) дефинират нуждата от приключване като